

barátság, szerelem s egyáltalán az emberi vonatkozások mind célnélküli, ormótlan bárgyúságok. Az ő regényeinek szereplői valami állat-emberek, kiknek sápadt, ráncos bőre egy mindigéhesen kongó óriás-gyomrot és rögeszmékkal repedésig teli agyvelőt takar. Az emberi tervek csalfaságok cirkusza, hiszen az egész élet vak erők játéka csupán. Tévedés és téboly, betegség és halál kísérik mint egyedüli reális faktorok az embe-
riség kontár útjait.

Mi ezzel a nihilizmussal nem érthetünk egyet, sőt embertelennek, erkölcstelennek s igaztalanoknak véljük. Mert való igaz, hogy a világ pusztulóban van, tarolva örülettől és háborúk pestisétől, mit a pénz gonosz röheje kísér és melyet undorítóan bemocskol a kiontott vér. De ez csak egy történelmileg záros határidejű, rövid érvényű világ. De a romokból — s ez a negáció negációja! — új világ jön létre. A legnagyobb művészek álma megvalósulóban, a kegyetlen szükség korszaka mulóban van — és itt kezdődik a valódi történelem! (Forbáth Imre)

ANDRE GIDE: NOUVELLES PAGES DE JOURNAL és GENÉVIÈVE OU LA CONFIDENCE INACHEVÉE (Mindkettő N. R. F. kiadásában Páris)

Maurice Sachs írja Gide-tanulmányában, hogy alig van modern író, akiről annyi mende-monda keringene, mint Gide-ről, s hogy ilyenformán a köztudatban egy teljesen idegen Gide él. Ha eddig csak személye köré szövődtek legendák, most a személye körüli mende-mondák hínárja még sűrűbb lett a politikai félreértések és félremagyarázások szálaival. A félreértések e hirtelen szaporulatának Gide, valljuk be őszintén, csak félig-meddig az oka. Irt egy könyvet, melynek érzülete megtámadhatatlanul nemes, tételei, általánosításai vitathatók, s amelyben a Naplójegyzetek lapjain oly sűrűn és elnézést kérőn emlegetett politikai gyakorlatlanság igen hálátlan szerepet játszik. Az ideges barátok s a kárörvendő ellenfelek egyformán túlzott sietséggel igyekeztek a könyvet hol az író, hol a szocialista állam sirkövének megtenni. Az író korántsem olyan vén s az állam még sokkal fiatalabb, semhogy a feledés vagy a megvetés sirkertjébe utalják: az előbbit a türelmetlen barátok, az utóbbit a humanizmus lovára szállt káröröm és a sápitózó álprogresszió. A világ e távoli zugából nevetséges volna ebbe a tényeken és tapasztalatokon muló vitába betolakodni. A nyugati progresszió több írója (P. Herbart, P. Nizan, A. Wurmser, Claus Mann, E. Ludwig), aki maga is járt odakint, jelentékeny fenntartással nyilatkozott a könyvről. Hagyjuk rájuk a vitát és kövessük az író, aki utirajzával egyidőben megjelent újabb könyveivel ismét visszavezet életművének maradandó motívumaihoz.

Naplójegyzetei újabb gyűjteményében nem is tudjuk mi tart fogva inkább: a szeszélyesen kalandozó nyugtalan éleslátás vagy az izgató, zavarbaejtő és ugyanakkor lefegyverező nyíltság? A napló másoknál talán csak epikai keret, alkalom az elsőszemélyben való elbeszélésre vagy kortársi pletykák foglalatára, ez itt igazi napló, az író napi jegyzeteinek gyűjteménye, mégsem pongyola, hanem igazi gondolat-művészet, könnyűkezü apró remeklések sora. Semmi zavaró önmutogatás, sem kóros háttérű vallomásvágy, hanem szakadatlan lelkiismeret-vizsgálatban és önvalló gyakorlatban lecsiszolódott nyugodt készség. Egyik jegyzetről a másikra: erkölcsi problémák, egy személyi átélésű kazuisztika forgácsai, apró önmagyarázatok, kiegészítések, mindig új szempontú olvasmány-jegyzetek, levelek. Akik intimitásukra vadásznak, akár kezükbe se vegyék; még társalgó-partnerei, barátai nevét is lehetőleg csak kezdetbetűivel jelzi. Fesztelen, de sohasem tolakodó nyíltsága bizalmassá avatja minden sorát, és egyforma természetességgel nyilatkozik meg

abban, hogy meghagyja eredeti szövegében még hibás idézeteit is, (más jegyzetben figyelmeztetve emlékezetének boszantó lapszusára), vagy abban, hogy bevallja, az alkotás démona elhuzódott tőle... Nem megnyerő-e, hogy alkotóereje csüggedését (ha el is túlozza!) éppoly kevéssé rösteli, mint tollhibáit? És ki tudja, az élet apró hazugságairól való lemondáshoz nem kell-e nagyobb erkölcsi erő, mint az ünnepélyes vallomásokhoz és lelki tisztálkodásokhoz? Gide mindenesetre tökéletesen nyílt, és vallásos eredetű önvizsgálata éppoly kiméretlenül és csálhatatlanul világos, mint általános erkölcsi vizsgálódása vagy társadalmi erkölcsbirálata. A vallásosságba burkolózó önzés és a szenteskedő érdek egyformán pórul jár, ha az ő vizsga lelkiismeretével és kérlelhetetlen logikájával találkozik. Ez a moralista a társadalomtudósokat megszegyenítő világossággal magyarázza meg: „miért van a vallásnak annyi istentelen hívője“ és milyen számítás lapul a vallási és társadalmi erkölcs homlokzata mögött. Pedig módszere egyszerű: a lelkiismeret átkutatása. Kevesen ismerik a vallásos lelkület minden rejtekét úgy, mint Gide. Az egy Nietzsche-n kívül alig van valaki, aki hozzá hasonló éleslátással fejtegette volna fel a vallásos önámítás rejtett meggondolásait. És mindezt az Evangéliumtól megihletett lélekkel.

Próbáljuk meg eloszlatni az érdekelt magyarázatok évszázados homályát s az Evangélium erkölcsi tanításának türelmes maradandósága csak annál meghittebben árasztja fényét. Gide számára az Evangélium ma is a legtisztább s a legihletőbb erkölcsi tanítások kútforrása. Akárcsak protestáns ősei, akik dugdosott, francia bibliából olvasták ki a római egyház hűtlenségének bizonyítékait s egy vallási forradalom ígét, Gide is az Evangéliumot olvassa rá a vallás nagyon is világi érdekekhez húzó eltévelyedésére. Ez a könyv, mely őseit a hitújításra bujtogatta, őt a világi kereszténység útján a szocializmushoz téríti. „Be kell val'anom“ — írja — „nem Marx, hanem az Evangélium vezetett el a szocializmushoz“. Az Evangélium tanította meg az egyéniség értékére, a mások személyének megbecsülésére, az Evangélium edzette megvetéssé a tulajdonnal és a harácsolással szembeni veleszületett idegenkedését. Evangélium és szocializmus, individualizmus és kollektívizmus, — Gide sohasem választotta külön tanításaikat. Vajjon az Evangélium nem tanítja a tulajdon megvetését? S vajjon nem ugyanazt tanítja az igazi individualizmus is? Nincs-e igaza Wilde-nak, aki azt állítja, hogy a magántulajdon szétrombolta az igazi individualizmust és hamis individualizmust ültetett a helyébe, mert elhitette: a földolog birni, és nem tudta, hogy a földolog: lenni? (Az emberi lélek a szocializmusban.) Nem figyelmeztet-e Marx, hogy a tulajdon kiforgat saját valónkból, elidegeníti személyiségünket? És nem köti-e össze ő is az igazi individualizmus sorsát a szocializmussal, amidőn az egyes ember szabad kifejlődését jelöli meg a közösség szabad kifejlődésének biztosítékául? És nem állítja-e joggal Malraux, hogy a kollektívizmus új termékenységgel ajándékozza meg az egyéniséget? Gide nem egyszer írta le, hogy csak aki kivívta egyéniségét, az ismeri a közösségben való feloldódás örömét; csak az erős, eredeti egyéniség lehet igazi hasznára a közösségnek. Gide nem titkolja, hogy legelsősorban az egyéniség kérdése izgatja s még ma is inkább foglalkoztatja, mint a tömeg, bár nem feleli, hogy „legelőbbre valók a tömeg kedvező életfeltételei, amelyek az egészséges egyén megszületését elősegítik.“ De Gide-nél az egyéniség jövőjét firtató feszült érdeklődés magának az embernek a jövője és lehetőségei iránti szenvedélyes kíváncsisággá tágu. „Mire képes még az ember? Ezt kellett megtudnom minden áron“ — vallja céljául Michel, az Immoraliste hőse. És mintha erre a

magánosan felröppenő kérdésre válaszolna évtizedek multán az embert és a természetet ünneplő határtalan bizodalom himnusza: „Minden lehetőség a létre törekszik, minden lehető lesz is, ha az ember akarja.” (Nouvelles Nourritures)

S mintha csak Michel kérdésére válaszolna a Geneviève kis története is, az École des femmes s a Robert című elbeszélései folytatása. Mire képes az ember? Mire viheti a nő? Mint a fel-feldobott kő, ugyanaz a sokoldalú kíváncsiság csillan meg, új és új fényszikrákat vetve. Eveline, az École des femmes hősnője, még csak hitvesi feladatára készül leánykora gyanutlan napjaiban, lánya, Geneviève, friss eszmékben megedződve, már a szabadságra, az önállóságra, a független emberi életre. „Édesanyám lánysága idején” — mondja — „a nő csupán áhitozhatta a szabadságot, ma élhet vele. De hogyan és mivégre? — ez a főkérdés...” Erre próbál válaszolni a maga módján a talpraesett, nyilteszű, nyiltszívű gyermeklány, akire Gide átruházott valamit vakmerő és lázongó sihederei, Lafcadio és Bernard elragadó természetességéből. A nemes Eveline, az anya mintegy a gidei tanítások (egyéniség, őszinteség) csirázató napfényébe került lélek fejlődését mutatja be, egész addig, míg kiszabadul férje, Robert fárasztó szenteskedésének és fellengős modorának hatása alól. Geneviévet már az iskola padjában éri az első felszabadító élmény. Szenvedélyes érzésre gyullad egyik osztálytársnője, a kis cigányos, koraérett, szilaj művészgyermek, Sarah Keller iránt. S ez a szenvedély megérleli a felzaklatott szív lázadását az otthon érzéketlen merevsége és szertartáosságára ellen. Az érzés rendellenessége, mint Gide egész művében, itt is felszabadító hatású. De a döntő itt egy szabadabb, teljesebb és izgalmasabb élet beáramlása a családi élet zárt, fülledt és mesterkéltségek közegébe: — a kis vadóc művészlány úgy hozza egész lényével Geneviève szívébe és gyermekszobájába a lázadás szellemét, mint a nyári mezőről érkező vadvirágok részegítő illatát. Geneviévenél a szív forradalmára a szellem felszabadulása következik, s bár története befejezetlen, szívünk minden bizalmával tekintünk tűnő alakja után.

Írjuk meg, hogy a Geneviève Gide egyik legfinomabb, legpoétikusabb könyve? Dicsérjük mindig meglepő, mindig felfedező lelkiismeretét, mindent kifejező stílusát? Itt csak rámutatunk művének kiforgathatatlanságára, megkerülhetetlen értelmére, mely a szakadatlan emberi felszabadulásra serkent. Ne fukarkodjunk iránta csodálattal és bizalommal.

(Korvin Sándor)

LOUIS ARAGON: LES BEAUX QUARTIERS (Denoel et Stelle, Paris)

Délfranciaországi kisváros a háború előtti években. A regény folyamán lassan-lassan megismerjük a város különböző rétegeit, érdekeiket, szenvedélyeiket, rögeszméiket. Megjelenik a gyár, felvonulnak: a gyáros, a gyárimunkás, a polgármester, az előkelőségek, a kereskedők, a kereskedők cselédei, a kereskedők és az előkelőségek gyermekei. Kicsinyes világ ez, melynek kicsinyességét Aragon olyan aprólékossággal festi meg, amilyen aprólékos azoknak a színes reklámképecskének a rajza, amiket ennek a délvidéki városkának csokoládégyára csomagjaihoz mellékeltek a háború előtt. Lassan, pontosan, kérelhetetlenül pontosan jelenik meg ez a világ, de nem karrikaturává tulzottan, ahogy például Mirbeau adja vissza regényeiben a polgári életet. Aragon művészete sokkal igényesebb, maróbb és félelmetesebb. Összetett cselekménye szálait oly finoman bogozza, hogy az olvasó figyelme pillanatra sem lankad. Amikor pedig Párizsban folytatódik e vidéki előjáték, meg sem lepődünk, annyira természetes az átmenet. Hisz Páris felé irányulnak mindazok a